

- ник [Научный журнал Пермского ун-та]. – 2009. – № 3 (11). – Режим доступа: <http://www.geo-vestnik.psu.ru>.
2. Кузнецов Д. В. Современные особенности метрополитенизации в США: автореф. дисс. на соиск. уч. ст. к. геогр. наук, специальность 25.00.24 – экономическая, социальная, политическая и рекреационная география. – Санкт-Петербург, 2010. – 22 с.
 3. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д. е. н., проф. Л. Т. Шевчук. – Львів, 2011. – 256 с.
 4. Слука Н. Феномен современного города в системе представлений социально-экономической географии / Н. Слука // Теория социально-экономической географии: современное состояние и перспективы развития / под ред. А. Г. Дружинина, В. Е. Шувалова: Материалы Международной конференции (Ростов-на-Дону, 4–8 мая 2010 г.) – Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, 2010. – 476 с.
 5. Шарыгин М. Д. Основные направления фундаментализации социально-экономической географии / М. Д. Шарыгин // Теория социально-экономической географии: современное состояние и перспективы развития / под ред. А. Г. Дружинина, В. Е. Шувалова: Материалы Международной конференции (Ростов-на-Дону, 4–8 мая 2010 г.) – Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, 2010. – 476 с.
 6. Ascher F. Metapolis, ou l’avenir des villes / F. Ascher. – Paris : Odile Jacob, 1995. – 350 p.
 7. Claval P. Metropolisation et evolution contemporaine dcs systemes de communication / P. Claval // Historiens et geographes. – 2001. – No 5. – P. 335–344.
 8. Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : KPZK PAN, 2006. – 26 s.

УДК 911:001.89

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ НАУКОВИХ ШКІЛ В УКРАЇНСЬКІЙ СУСПІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

Сергій Шевчук

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Колроленка,
Україна, 36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2,
e-mail: pnpri06@gmail.com*

Досвід розвитку географічної науки досить важливий для розуміння перспектив її подальшого розвитку, оскільки містить відомості про оформлення теоретичних засад науки, формування конкретних напрямів географічних досліджень, постановки і вирішення прикладних аспектів науки. Історія географії дає уявлення про розвиток наукових ідей та їхню трансформацію в концепції й теорії; показує методи, які визначали загальний напрямок дослідницького процесу на конкретному етапі. Як і інші науки географія загалом, у тому числі і суспільна географія, розвивалася в загальноісторичному процесі розвитку українського суспільства, не ізольовано від інших наук, а у стані тісної взаємодії з ними. Але разом з тим постає необхідність вивчення тих специфічних закономірностей розвитку, притаманних власне українській суспільній географії, які й визначили її теоретичні засади.

Стиль наукового пошуку, еволюція парадигм, вплив усесторонніх чинників на розвиток суспільної географії в Україні є досить суттєвим для пізнання сучасного стану науки і формулювання пріоритетних напрямків для її подальшого розвитку. Саме тому визначальною є роль історії географії, яка сьогодні остаточно набуває статусу важливого елементу науки. В сфері загальнонаукових проблем історії географічної науки провідне місце належить проблемі наукових шкіл. Наукові школи в географії постають як найважливіші об’єкти історико-

наукового пошуку. Пізнання особливостей та закономірностей розвитку наукових шкіл в географії дозволяє більш узагальнено висвітлити сутність наукової методології, її значення в процесі розвитку науки, оскільки саме з науковими школами в географії, як правило, пов'язані найбільш видані досягнення. Географічна наука є складним явищем. Її можна розглядати як особливу форму діяльності, як знання, як соціальну наукову структуру. Повноцінне розуміння феномену української географії можливе лише за умови одночасного розгляду всіх її складових.

Осмилення сучасного стану та перспектив розвитку української географічної науки неминуче приводить дослідників у сферу історії науки. Проте, якщо історія розвитку та накопичення конкретно-наукового географічного знання є значним елементом в будь-якому географічному дослідженні та має досить тривалу традицію, то цього не можна сказати про вивчення наукових співтовариств української географії, в рамках яких відбувається процес формування та розвитку географічної науки. Загалом наукове співтовариство є складно-організованою соціальною системою всередині якої можна виділяти безліч елементів, серед яких провідне місце належить науковим школам.

Слід відзначити, що найбільш ґрунтовні праці з характеристики наукових шкіл розроблені у теорії та методиці наукознавства. Проте, об'єктом навіть наукознавчих пошуків, переважно, були школи в точних та гуманітарних науках. Так вивчення наукових шкіл складає зміст теоретико-методологічних проблем історії науки в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема А. Ампера, М. Вебера, В. Вернадського, В. Гейзенберга, А. Герцена, Б. Грязнова, Г. Добрава, Ф. Клейна, Н. Кузнецової, Д. Максвела, Л. Маркової, В. Оствальда, П. Рачкова, М. Родного, В. Уевелла, Ю. Храмова та ін. Традиційно у вітчизняній географії, на зразок радянського підходу, говорили лише про дореволюційні школи XIX – початку XX ст. Зокрема, В. Жекулін виділяє та розкриває особливості становлення та розвитку таких наукових географічних шкіл: перша наукова географічна школа Військової академії, наукова школа Російського географічного товариства, наукові школи Д. Анучіна, В. Докучаєва та ін. [1]. При розгляді історії української радянської географії, починаючи з середини XX ст., відповідно до ідеологічних настанов, провідне місце належить розгляду колективного характеру дослідницької діяльності, заснованої на марксистсько-ленінській ідеології, що виключало виділення наукових шкіл, напрямків, течій у вітчизняній географії.

В умовах розвитку сучасної української суспільної географії та активного дослідження у сфері її історії найбільш детально вдалося охарактеризувати основні етапи розвитку науки, вивчити життєвий шлях та наукових доробок окремих учених у галузі суспільної географії, висвітлити еволюцію суспільно-географічної науки в межах окремих регіональних центрів, або ж простудіювати особливості розвитку її методологічних основ чи окремих напрямків розвитку науки. Що ж стосується розвитку української географічної науки протягом XX ст. то для позначення феномену наукової школи часто використовувалося поняття “науковий напрямок” (М. Пістун, О. Шаблій, Я. Олійник, Н. Краснопольська, В. Матвієнко та ін.).

Отже, на сьогодні в українській суспільній географії детального аналізу феномену наукових шкіл не здійснено. Доробок сучасних науковців дослідників історії української суспільної географії обмежується наступними питаннями:

- ✓ розробка теоретичних засад історії української суспільної географії (О. Шаблій, Я. Жупанський, М. Пістун, Я. Олійник, О. Заставецька);
- ✓ дослідження діяльності окремих учених в історії української суспільної географії (О. Шаблій, Я. Олійник, С. Іщук, М. Пістун, О. Заставецька, О. Топчієв, М. Багров, В. Руденко, М. Дністрянський, В. Матвієнко, О. Чернюх, П. Штойко, С. Шевчук);
- ✓ вивчення еволюції суспільно-географічної науки в окремих регіонах та регіональних наукових центрах (О. Шаблій, Я. Жупанський, Я. Олійник, В. Руденко, О. Вісьтак, Л. Немець, Ю. Кандиба);
- ✓ дослідження історії розвитку української суспільної географії на конкретному етапі, чи в межах конкретного напрямку наукових досліджень (О. Шаблій, Я. Олійник, О. Вісьтак, С. Шевчук).

- ✓ дослідження особливостей формування наукового потенціалу української суспільної географії (Я. Олійник, Н. Краснопольська);
- ✓ студіювання персональних наукових шкіл в українській суспільній географії (Л. Руденко, О. Шаблій, О. Заставецька, О. Ярошенко).

Таким чином, наукові школи як об’єкт наукового дослідження в історії української географії, ще не були темою окремого дослідження, що свідчить про актуальність та проблематичність подібної тематики історико-наукового дослідження. Як особливий феномен організації дослідницької діяльності наукові школи становлять інтерес для історії географії. Пізнання особливостей та закономірностей розвитку наукових шкіл в географії дозволяє більш узагальнено висвітлити сутність наукової методології, її значення в процесі розвитку науки, адже саме з науковими школами в географії, як правило, пов’язані найбільш видатні досягнення. Перші наукові школи в географії з’явилися ще в XIX ст. Становлення наукових шкіл в українській географії припадає на XX ст. Сьогодні існує велика потреба у дослідженні наукових шкіл в географії, що пов’язано із самою специфікою географічної науки, яка досліджує великі об’єкти, що вимагають спільних дій великого числа науковців, об’єднаних спільністю наукових підходів до розв’язання тих чи інших проблем.

Необхідність вивчення наукових шкіл в географії визначається рядом обставин, зокрема в науці є чимало даних про конкретні географічні школи-напрямки. У пізнавальному сенсі слід зрозуміти їх зміст, особливості та відмінності від інших форм організації наукової діяльності вчених. В умовах оформлення історії української географії як складової частини предмету географічної науки, виникає необхідність систематизації історико-наукового процесу розвитку географії в поняттях, які враховують всі його складові елементи, а одним з таких понять є – “наукова школа”. Разом з тим в організації сучасних суспільно-географічних досліджень, протягом останніх десятиліть, пріоритет, а, що саме головне, найбільш суттєві результати мають саме такі форми самоорганізації учених як наукові школи.

На сьогодні вивчення наукових шкіл в суспільній географії ставить перед істориками науки ряд теоретичних і методологічних проблем. Пожвавлення з початку 1990-х років досліджень з історії української суспільної географії показує, що у вітчизняній географії відсутня розроблена система методології історії науки. Спеціальному наукометричному аналізу не піддавалося ряд суспільно-географічних джерел, не визначалася їх пізнавальна цінність. В стані уповільненої дискусії перебуває проблема періодизації історії української географії загалом та суспільної географії зокрема (Пістун, 1996, 2009 [6]; Жупанський, 1997, 2006 [2]; О. Шаблій, 2001 [7]; В. Матвієнко, 2000 [3]; Я. Олійник та Н. Краснопольська, 2007 [4]; Я. Олійник та С. Шевчук, 2011 [5]); історії суспільно-географічної науки в окремих регіональних наукових центрах. Немає також чіткого визначення змісту основних понять, що відображають пізнавальні структури в історії географії: “науковий напрямок”, “наукова течія”, “проблемна область науки” тощо. На вироблені також і єдині критерії класифікації матеріалів що стосуються цих понять. Поняття “наукова школа” також не має однозначного обґрунтування та визначення, хоча і є часто вживаним терміном. Досвід історико-наукових досліджень конкретних суспільно-географічних наукових шкіл практично відсутній. Першими науковими студіями в цьому напрямку були дослідження О. Шаблія про львівську наукову суспільно-географічну школу (2004) [8] та О. Ярошенко про персональну наукову суспільно-географічну школу М. Паламарчука (2007) [9].

Досить пізні оформлення історії української географії в самостійний розділ науки призвело до того, що серйозні роботи з вивчення і виявлення наукових шкіл в українській суспільній географії фактично не велися, завдання їх спеціального дослідження не ставилося. Уявлення про наукові школи в географії формувалося стихійно під впливом традицій без урахування їх конкретно-історичної та теоретичної характеристики. Цим можна пояснити множинність тлумачення змісту поняття “наукова школа”. Найчастіше поняття наукова школа вживається у двох випадках. Про наукову школу говорять як про унікальне явище, коли виникає між ученими спільність поглядів, що призводить їх до тісної співпраці, породжує неформальні взаємини, на тривалий час визначає шляхи розвитку нового знання. У вузькому

сенсі наукову школу визначають як невеликий колектив, об'єднаний спільною системою поглядів, ідей, традицій, що передаються і розкриваються при зміні наукових поколінь.

Очевидним є той факт, що саме в рамках наукових шкіл велися і сьогодні ведуться найбільш продуктивні дослідження. Все це обумовлює значимість вивчення наукових шкіл у суспільній. Актуальність проведення таких досліджень визначається і методологічними засадами науки: ніколи раніше в географії не ставилася мета розгляду наукової школи як самостійної структурної дослідницької діяльності в методологічному і в конкретно-історичному відношенні. Важливість такого дослідження в суспільній географії є незаперечним, оскільки воно пов'язане не тільки з аналізом минулої науки, а й з визначенням перспектив розвитку. Внутрішні закономірності та потреби розвитку суспільної географії, а також соціальні потреби підвищення статусу та ефективності сучасних суспільно-географічних досліджень вимагають якнайшвидшого вивчення шкіл у суспільній географії. Таке дослідження буде знаходитися в предметній області суспільної географії, її історії, роль якої в дослідницькому процесі останнім часом переосмислюється. Це вже не вузька сфера вивчення фактів з історії суспільно-географічного знання, а значний розділ суспільної географії як науки, перед якою стоять пізнавальні завдання постнекласичної науки початку XXI ст.

Багатозначність точок зору на зміст поняття наукова школа звертає нашу увагу на сутність і закономірності функціонування наукових шкіл в суспільній географії як об'єкту спеціального розгляду. При цьому необхідність розробки методологічного апарату для такого дослідження набуває видимої актуальності. Тому слід особливу увагу приділити дослідницьким колективам які наукова традиція давно іменує науковими школами, зокрема це наукова школа української економічної географії кінця XIX – першої половини XX ст., наукова школа української соціально-економічної географії другої половини XX ст. та сучасна наукова школа української суспільної географії початку XXI ст. В розрізі вивчення кожної наукової школи слід простудіювати передумови становлення конкретної школи та її організаційне оформлення, розглянути регіональні та персональні наукові школи які сформувалися в межах цих шкіл-напрямків. Вивчення спадкоємних персональних наукових шкіл є досить значимим для розуміння ролі соціальних і пізнавальних чинників у їх зародженні, виявлення загальних та особливих тенденцій їх розвитку; а з іншого боку без вивчення регіональних наукових шкіл у вітчизняній суспільній географії неможливо осмислити історію її становлення та розвитку. Це пов'язано з тим, що історично суспільна географія в Україні формувалася як регіональна, а в ній завжди простежувалися місцеві наукові традиції.

Провідним аспектом вивчення наукових шкіл в українській суспільній географії, на нашу думку, є створення на основі міждисциплінарного підходу географії та наукознавства логічної моделі наукової школи в суспільній географії з детальним розглядом пізнавальних можливостей і конкретних наукових результатів наукових колективів. Тому головні завдання по вивченню наукових шкіл в українській суспільній географії зводяться до таких позицій:

- ✓ аналіз досвіду географічної, наукознавчої та історичної науки у вивченні наукових шкіл та можливостей їх адаптації до дослідження наукових шкіл у суспільній географії;
- ✓ дослідження історико-наукових і наукознавчих підходів у вивченні наукових шкіл;
- ✓ створення на основі міждисциплінарного підходу логічної моделі наукової суспільно-географічної школи та обґрунтування її понятійного апарату та теоретичних засад;
- ✓ адаптація логічної моделі наукової школи до вивчення конкретних наукових напрямків, дослідницьких колективів, персональних наукових шкіл;
- ✓ виявлення загальних, регіональних та персональних наукових шкіл в суспільній географії з метою визначення їх місця і ролі у формуванні теоретико-методологічних засад української суспільної географії та закономірностей організації і реалізації конкретних суспільно-географічних досліджень.

Таким чином, вивчення наукових шкіл в українській суспільній географії вимагає системного підходу з урахуванням пізнавальних можливостей історії географії, історії науки та наукознавства. Історико-географічний підхід до вивчення феномену наукових шкіл дозво-

лить описати наукові школи за їх внеском у розробку наукових ідей, вивчити лідерів школи та їх учнів, виявити соціальні фактори, що впливали на процес формування наукових напрямків та наукових колективів. Наукознавчий підхід дозволить вивчити наукове спів-товариство як творчий процес, розкрити внутрішню сутність наукових шкіл як визнаних наукових напрямків, регіональних студій чи персональних наукових шкіл. Історія науки, з свого боку, дозволить спираючись на її понятійно-термінологічний та методичний апарат всебічно дослідити закономірності та конкретні особливості наукової суспільно-географічної діяльності в Україні. Отже, нова роль історії географії разом з пізнавальними можливостями історії науки і наукознавства створює сприятливу методологічну основу для вивчення конкретних наукових шкіл в українській суспільній географії.

Список використаних джерел

1. Жекулин В. С. Введение в географию: учебн. пособие / В. С. Жекулин. – Л.: Изд-во Ленингр. у-та, 1989. – 272 с.
2. Жупанський Я. І. Історія географії в Україні / Я. І. Жупанський. – К., 2006. – 275 с.
3. Матвієнко В. Етапи і напрямки формування української суспільно-географічної думки / В. Матвієнко // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – Вип. 2. – С. 77–82.
4. Олійник Я. Б., Краснопольська Н. В. Географічна наука в Україні: становлення і розвиток / Я. Б. Олійник, Н. В. Краснопольська. – К.: Ніка-Центр, 2007. – 148 с.
5. Олійник Я. Б., Шевчук С. М. Методологічні основи розвитку суспільної географії в Україні у ХХ столітті: Навчальний посібник / Я. Б. Олійник, С. М. Шевчук. – К.: ВГЛ Обрії, 2011. – 168 с.
6. Пістун М. Д. Розвиток суспільної географії в Україні у ХХ – на початку ХХІ сторіччя / М. Д. Пістун. – К., 2009. – 112 с.
7. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2001. – 744 с.
8. Шаблій О. І. Львівська суспільно-географічна школа (до 60-річчя кафедри економічної і соціальної географії ЛНУ імені Івана Франка). – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 168 с.
9. Ярошенко О. Суспільно-географічні дослідження наукової школи академіка М. М. Паламарчука : автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.13 / О. В. Ярошенко; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2007. – 20 с.

* * *

УДК 338.48-6:378.01

LWOWSKI NARODOWY UNIWERSYTET IM. IVANA FRANKI I OJCOWSKI PARK NARODOWY – 15 LAT WSPÓŁPRACY

Józef Partyka

*Polska, 32–047, Ojców, Ojcowski Park Narodowy,
e-mail: jozef_partyka@poczta.onet.pl*

W 1994 r. została zapoczątkowana stała współpraca Ojcowskiego Parku Narodowego – początkowo z Zapowiednikiem “Miodobory”, a wkrótce potem z Wydziałem Geografii Państwowego Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie. Jej inicjatorem ze strony polskiej był prof. Andrzej Szeptycki (1939–2008)*, przewodniczący Rady Naukowej Ojcowskiego Parku Narodowego, a ze

* Prof. Andrzej Szeptycki był bliskim krewnym grekokatolickiego metropolity lwowskiego arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego (1865–1944).